

Eugeniusz Jelonek, *Wspomnienia o pociągu pancernym Smok: wojna polsko-ukraińska 1919*, wydali Krystyna Jelonek-Litewka i Aleksander Litewka przy współpracy Tomasa Wrońskiego, ss. 127+ fot., Kraków 2021, Archiwum Narodowe w Krakowie

W 2018 r. minęła 100. rocznica odzyskania przez Polskę Niepodległości. Z tej okazji zrealizowano wiele różnorodnych projektów naukowych mających przypominać tę ważną dla naszego kraju rocznicę. Archiwum Narodowe w Krakowie wraz z innymi placówkami uczestniczyło m.in. w projekcie „Archiwa Rodzinne Niepodległej”, dzięki któremu do jego zbiorów trafiły fotografie i dokumenty związane z walką o niepodległość. Wśród darczyńców była Krystyna Jelonek-Litewka, długoletni pracownik Archiwum Narodowego w Krakowie. Przekazała ona do jego zbiorów materiały odnoszące się do Jana Steca, żołnierza Legionów Polskich. Udostępniła również materiały rodzinne dotyczące jej ojca Eugeniusza Jelonka. Wśród dokumentów zachowanych w zbiorach rodzinnych znajdowały się wypisy sporządzone ręką E. Jelonka z jego kalendarzyka oraz listy wysyłane podczas wojny polsko-ukraińskiej 1919 r. do rodziny. Eugeniusz Jelonek służył wówczas w załodze pociągu pancernego „Smok”.

Zgromadzony materiał był na tyle interesujący, że podjęto decyzję o jego opublikowaniu. Pozycja ta zasługuje na szczególną uwagę, jest bowiem chyba pierwszą wydaną współcześnie w Polsce relacją dotyczącą udziału pociągów pancernych w walkach o granice w latach 1918–1920. Autor podczas służby na froncie prowadził w kalendarzyku swoisty dziennik, w którym notował najważniejsze wydarzenia, których był świadkiem.

Omawiana publikacja składa się z dwóch wzajemnie uzupełniających się części oraz stosunkowo obszernego wstępu, który przynosi wiele informacji o kolejach życia autora zarówno podczas wojny polsko-ukraińskiej,

w II Rzeczypospolitej (praca w gimnazjum im. Marcina Wadowity, gdzie poznał młodego Karola Wojtyłę), w latach wojny (naznaczonych pracą konspiracyjną i pobytem w obozach koncentracyjnych) oraz czasach PRL.

Część pierwszą publikacji stanowią zapiski obejmujące okres od 18 stycznia do 10 października 1919 r. – tego dnia autora skierowano na długo oczekiwany urlop, a po jego zakończeniu, podobnie jak inni akademicy, został zwolniony do cywila. Wartość poznawcza tych związanych zapisków jest tym większa, że notatki przynoszą interesujące informacje na temat życia codziennego żołnierzy i przebiegu polsko-ukraińskiego konfliktu o Galicję Wschodnią. W 1981 r. w Skawinie autor napisał krótkie podsumowanie zapisków, w którym w sposób nieco uproszczony przedstawia genezę tego konfliktu, twierdząc, że winne tej sytuacji były władze austriackie. Kuriozalne jest również stwierdzenie autora, że władze sanacyjne faworyzowały narodowców ukraińskich kosztem Polaków, co było jedną z przyczyn konfliktu polsko-ukraińskiego w następnych latach. Wydaje się, że takie podejście wynikało z osobistych doświadczeń autora, który na początku lat 30. został odsunięty od pracy nauczycielskiej ze względu na swoją działalność w chadecji.

Część druga zawiera listy, które autor kierował do rodziny podczas służby na froncie. Obejmują one okres od 20 stycznia do 27 czerwca 1919 r. Są o wiele obszerniejsze niż teksty w części pierwszej. Autor stara się w nich przede wszystkim przedstawić codzienny przebieg służby załogi pociągu pancernego.

Całość zapisków została przygotowana przez córkę autora Krystynę oraz jej męża Aleksandra przy współpracy archiwisty i historyka, a zarazem pracownika Archiwum Narodowego w Krakowie Tomasza Wrońskiego. Publikację zaopatrzone w przypisy opracowane przez autora, które zostały przejrzone i uzupełnione przez T. Wrońskiego. Całość dopełniają indeksy (osobowy i geograficzny) oraz bibliografia. Do tekstu pisanego dołączono fotografie przedstawiające przede wszystkim autora oraz jego kolegów podczas służby, jak i w czasie wolnym. Pochodzą one ze zbiorów rodzinnych, a także ze spuścizny Włodzimierza Budki przechowywanej w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie.

Wypada wyrazić wdzięczność dyrekcji Archiwum Narodowego w Krakowie za wydanie zapisków E. Jelonka, które nie tylko wzbogacają naszą wiedzę o czasach narodzin II Rzeczypospolitej, ale także stanowią swoisty hołd złożony wszystkim tym, którzy walczyli o utrwalenie granic Niepod-

ległej Polski. Myślę, że po tę zajmującą książkę sięgną czytelnicy zainteresowani zarówno historią polskiej wojskowości, jak i ci których ciekawią dzieje II Rzeczypospolitej.

dr Tomasz Dudek
Biblioteka Jagiellońska w Krakowie